

№ 37 (390)
Кастрычнік 2011 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

Вяртанне легенды: вечарынка ў стылі Буйніцкага –

стар. 3

120-годдзе Багдановіча: лёс герані паэмы –

стар. 4

Даследчык: Мазалькоў і беларуская культура –

стар. 6

Жывуць народныя культура і традыцыі ў сучасным побыце

На тым тыдні...

✓ **Экспазіцыя Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь папоўнілася калекцыяй язычніцкіх амулетаў і хрысціянскіх нацельных крыжоў беларускага паходжання X–XVII стст.** З 27 па 29 верасня прайшла выстаўка (пасля калекцыя была адпраўленая ў фонды, а пазней большасць прадметаў увойдзе ў склад гістарычных экспазіцыяў музея). На стэндах можна было пабачыць бронзавыя падвескі ў выглядзе лыжак, ключыкаў, грабянёў, мініяцюрных сякераў, а таксама крыжы-энкаліпіёны, нацельныя крыжыкі і інш.

✓ **Да 95-годдзя з дня нараджэння вядомага крытыка, літаратуразнаўцы, пісьменніка Уладзіміра Юрэвіча ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы 30 верасня прайшла вечарына «Зяро к зярняці...».** Шчырая любоў да роднага слова вызначыла жыццёвы і творчы шлях навукоўцы, ёю пазначаныя і публіцыстыка ды кнігі для дзяцей гэтага пісьменніка. У зборніках літаратурна-крытычных працаў «Слова і вобраз», «Шматгалоссе жыцця», «Погляд», «Абрысы» паўстае літаратурна-мастацкі партрэт 1960–1970-х гг. На вечарыне апроч пісьменнікаў і навукоўцаў Вячаслава Рагойшы, Міколы Аўрамчыка, Анатоля Бутэвіча, Навума Гальпяровіча ды іншых выступілі студэнты і выкладчыкі Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі.

✓ **30 верасня** Наста Някрасава і гурт «FolkRoll» (уладальнік гран-пры на фестывалі «Nowa Tradycja» Польскага Радзія) далі **сольны канцэрт** у мінскім Тэатры эстрады. Праграма складалася з даўніх беларускіх песень у пранізлівым выкананні. Творы прагучалі ў суправаджэнні альты, скрыпкі, кантрабаса і кларнета.

«Княгіня град каля града залажыла...»

Сёлета Слуцк адзначае некалькі хаця і не юбілейных, але круглых датаў. Адна з іх – 895-годдзе з часу першага ўпамінання горада ў гістарычнай літаратуры. Ёй прысвячаецца Дзень горада, які быў адзначаны ў верасні.

Другая дата – 570 гадоў з часу атрымання Слуцкам упершыню магдэбургскага права, яна прыпадае на часы кіравання краем князя Аляксандра Уладзіміравіча Алелькі. Жыхары горада карысталіся правам 60 гадоў, але на пачатку XVI стагоддзя яго скасаваў князь Сімяон II Міхайлавіч Алелькавіч. Адмена была выкліканая разбурэннямі горада пад час татарскіх нападаў. Другі раз горад атрымаў права на самакіраванне ў 1652 годзе, калі гаспадаром быў князь Багуслаў Радзівіл. Часы тады былі неспакойныя: ішла вайна з Маскоўскай дзяржавай, са Швецыяй; на поўдні палыхала мяцежная казацкая Украіна; да

таго ж, паміж магнатамі самой Рэчы Паспалітай успыхвалі ўсобицы. Верагодна, гэтым і тлумачыцца тое, чаму Багуслаў Радзівіл даў гораду абмежаванае права. У поўным жа аб'ёме магдэбургскае права Слуцк займеў у 1700 годзе, калі ўладальніцай Слуцчыны была ўнучка Багуслава Радзівіла прынцэса Лізавета Аўгуста Сафія Нойбургская, з-за малалецтва якой кіраваў краем яе бацька пфальцграф Карл Філіп Нойбургскі. Такім чынам, у гісторыі атрымання Слуцкам магдэбургскага права замацаваліся тры даты: 1441, 1652 і 1700 гады.

Права на самакіраванне сталася прычынай ажыўлення мясцовага эканамічнага жыцця. Найважным гарадскім цэнтрам, акрамя замка магната, была гандлёвая плошча.

У Слуцку, які здаўна развіваўся як гандлёва-рамесны цэнтр рэгіёну, мелася і гандлёвая плошча. Знаходзілася яна на ўсход ад дзядзінца, аддзяляла рэзідэнцыю князя ад пасада. А на пачатку XVI стагоддзя плошчу пера-

неслі на новае месца, на захад ад дзядзінца, за рэчку Бычок. Перанос быў выкліканы тым, што княгіня Анастасія Алелькавіч, якой пасля смерці мужа князя Сімяона II Алелькавіча давялося не толькі кіраваць абаронай краю ад нападаў крымскіх татараў, але пасля і аднаўляць горад, побач з дзядзінцам (Верхнім замкам) заклаў яшчэ адзін замак – Ніжні. Да апошняга якраз адышла тэрыторыя ранейшага торгу. Радкі летапісу «...і зараз княгіня град каля града залажыла і нізіну раўняць і падвышаць пачала...» навукоўцы адносяць да 1509 года.

З-за таго, што ўзвядзенне Ніжняга замка, як і перанос плошчы, былі актамі не адначаснымі, а расцягнуліся на год ці два, то да згаданых вышэй круглых датаў мы маем поўнае права дадаць яшчэ адну – пяцісотгоддзе заснавання ў Слуцку плошчы, якую цяпер называюць Цэнтральнай.

(Заканчэнне на стар. 5)

Падпісання на нашу газету
можна з любога месяца

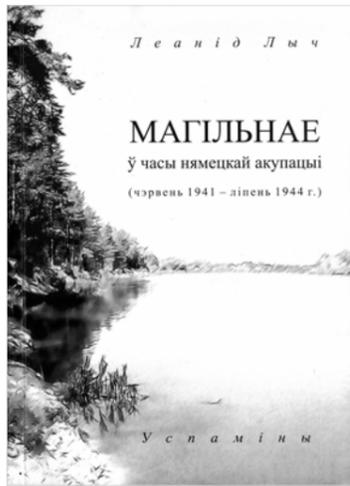

У бібліятэку «КГ»

Успаміны, перанесеныя праз усё жыццё

«Магільнае ў часы нямецкай акупацыі» – пад такой назваю мінскае выдавецтва «Кнігазбор» выдала сёлета кнігу Леаніда Міхайлавіча Лыча. Яна выйшла невялікім накладам, усяго 100 асобнікаў.

Гэтая кніга – пра самыя трагічныя часы ў гісторыі старажытнага мястэчка Магільнае на Уздзеншчыне і яго насельнікаў. Дарэчы, аўтар у пачатку робіць такую заўвагу: «У нашай мясцовасці і тады, і зараз слова Вузда вымаўляюць з выразнай прысутнасцю ў ім першай літары «В», таму, каб не парушаць такога правіла, і я прытрымліваюся яго на пісьме». Успаміны, перанесеныя праз усё жыццё і пераасэнсаваныя ўжо 83-гадовым доктарам гістарычных навук, выкладзеныя на паперу з эмацыйнай узрушанасцю 13-гадовага беларускага хлапчука, якому на долю выпала перажыць увесь цяжар акупацыйнага рэжыму ў гады Другой сусветнай вайны.

Мне, як гісторыку, падаецца вельмі важным, каб мы ўспрымалі мінулую вайну не толькі праз трыумфальныя рэліяцыйныя славутыя камандзіраў-палкаводцаў, гераічных партызанаў і падпольшчыкаў, вывучалі яе, не толькі натхняючыся працамі вядомых гісторыкаў, журналістаў – удзельнікаў тагачасных падзеяў.

Важна, каб тую маштабную трагедыю мы ўспрымалі і вачыма простых людзей, якія яе перажылі дзеля аднаго: выжыць, чаго б гэта не каштавала, выратаваць сваіх дзяцей, дачакацца родных з фронту.

Пра ўсё гэта ёсць ва ўспамінах Леаніда Міхайлавіча: трынаццацігадовы Лёня Лыч, як у люстэрку, даў адбітак дзіцячых пачуццяў – ад захопленасці мужнасцю змагароў і не менш моцнай ганьбаю чалавечай слабасці, якія так ярка высветліла вайна.

Жыць, вельмі хацелася жыць Лёню Лычу. І ён выжыў, мо дзякуючы выключна сваім тату, маме і абавязку быць мужным у свае трынаццаць, каб выратаваць маладзейшых сяспер і братоў.

Яшчэ адна дэталю, на якую я прасіў бы будучых чытачоў кнігі звярнуць увагу. Як на маёй Капыльшчыне, так і на лычаўскай Вузденшчыне дзеці называлі сваіх тату, маму, дзядоў толькі на «Вы». Думаю, такі парадак быў і па ўсёй

Беларусі. У звароце на «Вы» закладзена павага да сваіх продкаў, да крэўных, да старэйшых па ўзросце. Павага гэтая, як і зварот на «Вы», былі непарушнымі ні пры якіх абставінах. Былі, пакуль іх не парушыла русіфікацыя, што прынесла з усходу «тыканьне», а з ім панібратства і непавагу нават да родных.

Сваёй кнігай шаноўны Л.М. Лыч падштурхоўвае нас, беларусаў, вярнуцца да добрай нацыянальнай традыцыі: не «тыкаць» нашым бацькам, быць па-беларуску памярковымі ў стаўленні да іх, шчырымі і паважлівымі да сваіх суседзяў па доме, вёсцы, дзяржаве.

Вось такія пачуцці навеяла мне кніга Л.М. Лыча на яе прачытанні. Хацеў бы яшчэ падтрымаць яго зварот да землякоў: час ад часу збірацца на роднай зямельцы, прыйсці да сваіх кладоў, прамовіць хоць некалькі слоў на беларускай мове, «бо яна ж была на магілянскай зямлі спрадвеку роднай, матчынай».

Уладзімір ГІЛЕП

Дарога Узда–Магільнае, якой карысталіся ў даваенныя гады

Юбілей Крыжа Ефрасінні Полацкай

Сёлета полацкі Спас-Ефрасіннеўскі манастыр адзначае 850-годдзе стварэння шэдэўра старабеларускага ювелірнага мастацтва і нацыянальнай святыні беларусаў – Крыжа Ефрасінні Полацкай. Кажучы пра Крыж Ефрасінні, нельга не сказаць пра самую асветніцу.

Яна нарадзілася каля 1101 года ў сям'і князя Святаслава-Георгія, малодшага сына Усяслава Чарадзея. Нечакана для блізкіх князёўна таёмна прыняла пострыг пад імем Ефрасінні. Яна заснавала жаночы і мужчынскі манастыры, якія сталі цэнтрам асветы ў Полацкім княстве, яе намаганні папаўняліся бібліятэка Сафійскага сабора і вялося полацкае летапісанне. Менавіта на заказ Ефрасінні быў створаны ўнікальны шэдэўр старабеларускага мастацтва – крыж, названы яе імем. Ефрасіння хацела мець так званы ўзвіжальны крыж, не пасрэдна звязаны з вялікім хрысціянскім святам – Узвіжаннем Крыжа Гасподняга.

Крыж быў зроблены ў 1161 годзе майстрам Лазарам Богшам. Ён мае шэсць канцоў-промняў, што сімвалізуюць створаны Богам за шэсць дзён свет. Вышыня крыжа – 51 см, таўшчыня – 1,5 см. Зроблены ён з трывалага дрэва – кіпарыса. Зверху і знізу дрэва закрывалі дваццаць дзве залатыя пласціны з каштоўнымі камянямі, арнаментамі і дваццаццю эмалевымі абразкамі. У сярэдзіне крыжа ў пяці квадратных падпісаных гнёздах знаходзіліся рэліквіі: кава-

лачкі Крыжа Гасподняга з кроплямі Ісусавай крыві. Пад час Вялікай Айчыннай вайны крыж быў страчаны і не знойдзены да гэтага часу. У 1997 годзе сучасны мастак Мікола Кузьміч зрабіў дакладную яго копію, якая змешчана ў Спас-Ефрасіннеўскай царкве. Кожную нядзелю гэтая святыня выносіцца вернікам для паклону.

У 1992-м, напярэдадні святкавання 1000-годдзя прыходу на беларускія землі хрысціянства, у Полацку з'явілася вуліца Святой Ефрасінні. Яна вядзе да заснаванага асветніцаю манастыра, які кож-

ны дзень сустракае паломнікаў і турыстаў. А ў 2000 годзе ў гонар Святой Ефрасінні быў устаноўлены помнік з бронзы. Да 850-годдзя стварэння Крыжа Ефрасінні Полацкай РУП «Белпошта» выпусціла адпаведную марку.

...Існуе легенда, што калі крыж вернецца на родную зямельку, мір і спакой будзь заўсёды з намі. А нам застаецца толькі маліцца і верыць у светлае лепшае.

Вольга ДАЙЛІД,
настаўніца гісторыі,
г. Івацэвічы

Зварот Полацкага зямляцтва і Беларускага фонду культуры

У XII стагоддзі (каля 1159 года) на беразе Палаты ў Полацку была пабудаваная знакамітая Спаская царква Ефрасіннеўскага манастыра – унікальны помнік Полацкай школы дойлідства. Сцены і слупы знутры былі распісаныя непаўторнымі фрэскамі, якія захаваліся да нашых дзён. Мастацтва полацкіх фрэсак нагадвае жываліс Ноўгарада і Кіева і звязанае з візантыйскай традыцыяй. Але гэта і высокае самабытнае мастацтва Полацкай зямлі.

Зараз фрэскі знаходзяцца на рэстаўрацыі.

Мы звяртаемся да тых, хто жадае ўнесці свой уклад у рэстаўрацыю і захаванне гэтага непаўторнага цуду старажытна-рускага насценнага роспісу, пераводзіць свае дабрачынныя ахвяраванні на рахунак Грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры»:

Р/с 3015741330015 в отд. № 539 г. Мінска ОАО «Белінвестбанк», код 739 (на рэстаўрацыю фрэсок).

Ад Полацкага зямляцтва
Старшыня – пісьменнік і журналіст **Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ**

Ад Беларускага фонду культуры
Старшыня **Уладзімір ГІЛЕП**

На Бярэзіне, каля Сялібкі

Непадалёк Бабруйска, на левым беразе Бярэзіны каля вёскі Сялібка, у час летніх канікул праходзіла Вахта памяці, прысвечаная 70-годдзю абарончых баёў у чэрвені-ліпені 1941 года. Мэтамі яе былі патрыятычнае выхаванне моладзі, збор новых звестак пра падзеі абароны, выяўленне невядомых дасюль воінскіх пахаванняў, добраўпарадкаванне тых салдацкіх могілак, якія ўжо вядомыя.

У мерапрыемстве прынялі ўдзел бабруйскае школьнікі з гурткаў гарадскога Цэнтра краязнаўства і экскурсіях. Да іх далучылася група юнакоў з пошукавых клубаў Санкт-Пецярбурга.

Падлеткі больш за тыдзень жылі ў палатках у лесе, хадзілі ў паходы па месцах баёў як 1941 года, так і 1944-га, запісвалі ўспаміны відавочцаў тых падзеяў, складалі планы знаходжання вайсковых часцей.

У летніку была і забаўляльная праграма – выступленні ўніфармістаў, спартыўныя ды іншыя спаборніцтвы.

Сабраныя пад час Вахты памяці матэрыялы будучы скарыстаныя для падрыхтоўкі краязнаўчых працаў на школьных навуковых канферэнцыях.

Юрый КЛЕВАНЕЦ, г. Асіповічы

Фота з архіва Цэнтра краязнаўства і экскурсіях: удзельнікі вахты каля помніка Герою Савецкага Саюза М.Т. Селязнёву

Імпрэза

У сярэдзіне верасня ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры ладзілася вечарына з нагоды 150-годдзя з дня нараджэння акцёра і тэатральнага дзеяча Ігната Буйніцкага. Імпрэза стала кульмінацыяй шэрагу мерапрыемстваў на радзіме заснавальніка беларускага тэатра і ў Мінску. Нацыянальны банк да свята выпусціў 2 юбілейныя манеты «Ігнат Буйніцкі – 150» і канверт. Першая манета адчаканеная са срэбра, другая – медна-нікелевая.

Нагадаю, што нарадзіўся І.Ц. Буйніцкі 22 жніўня 1861 года ў вёсцы Палівачы Глыбоцкага раёна. Захапленне тэатрам прывяло яго ў прыватную драматычную студыю ў Вільні. У 1907 годзе ў сваёй сядзібе ў Палівачах разам з дочкамі Вандай і Аленай арганізаваў тэатральную трупку, якая, ездзячы на вазах па навакольных вёсках (а пазней – па ўсёй Беларусі), выконвала народныя песні, танцы і тэатральныя замалёўкі, запісаныя Буйніцкім пад час выездаў па службовых справах. У свой «вялікі спытак» ён таксама запісваў народныя звычаі, збіраў узоры адзення, арнаменту.

Дыплом ЮНЕСКА Т. Малатоўнік уручае У. Шчасны

Вечарынка і тэатр у стылі Буйніцкага

У Вільні 12 лютага 1910 года тэатр Буйніцкага прыняў удзел у прадстаўленні, якое ўвайшло ў гісторыю пад назвай «Першая беларуская вечарынка ў Вільні», якая мела незвычайны поспех. Неўзабаве Буйніцкі вырашыў стварыць прафесійны тэатр. Ігнат Цярэнцэвіч не толькі кіраваў трупаў, але і быў яе фундатарам. Ды ў 1913 годзе з-за палітычнага ўціску і фінансавых цяжкасцяў тэатр быў закрыты. У пачатку 1917 года Буйніцкі быў ініцыятарам арганізацыі прафесійнага тэатра ў Мінску – Першага беларускага таварыства драмы і камедыі, на аснове якога потым узнік Беларускі дзяржаўны тэатр імя Янкі Купалы.

Гэлета напрыканцы жніўня ў Празароках адбылося свята «Ігнат Буйніцкі – у памяці народнай». Каля помніка юбіляру гучалі творы, напісаныя ў яго гонар мясцовымі паэтамі Алесем Жыгуновым і Віталем Гарановічам. Адбылася святочная імша ў касцёле Маці Боскай. Тэатральнае дзейства прайшло «ў фармаце беларускай вечарынкi», якімі славілася трупа Буйніцкага. Гледачы мелі магчымасць пазнаёміцца з жыццём і творчасцю земляка, пачаставацца нацыянальнымі стравамі і патра-

піць на майстар-класы па народных традыцыйных танцах «Юрачка», «Мяцеліца» і «Антошка». У выставачнай зале Цэнтра культуры мясцовы гісторыка-этнаграфічны музей падрыхтаваў выстаўку «Ён славу Першага здабыў...», прысвечаную жыццю і творчасці Ігната Буйніцкага.

Буйніцкага і пра стварэнне выстаўкі распавялі дырэктар музея Зінаіда Кучар, кіраўнік Глыбоцкага аддзела культуры Таццяна Малатоўнік, дырэктар Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганна Запартыка. Адбылася прэзентацыя юбілейных манетаў Нацыянальна-

Распрацаваная таксама гісторыка-краязнаўчая экскурсія «Вандроўка да дзядзькі Ігната» па маршруце Глыбокае–Пліса–Прошкава–Празарокі, якая прадугледжвае знаёмства з цікавымі фактамі з гісторыі Глыбоччыны, наведванне славуціх мясцінаў і Празароцкага школьнага музея.

Акрамя таго, імям І.Ц. Буйніцкага ў Празароках, Глыбокім і Маладзечне названыя вуліцы. У Глыбоцкім гарадскім Цэнтры культуры працуе тэатральная зала імя І. Буйніцкага.

га банка і ўзнагароджанне захавальнікаў памяці пачынальніка беларускага прафесійнага тэатра. Ва ўтульнай зале музея вядомы фальклорны гурт «Талака» Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў прапанаваў гледачам рэканструкцыю вечарынкi – тэатральную дзею з народнымі танцамі, песнямі і літаратурнымі творами.

Як бачым, справа, распачатая Ігнатам Буйніцкім, жыве. Мастацтвазнаўцаў дагэтуль вабіць постаць прапагандыста «мужыцкага» мастацтва. Яго падзвіжніцтва апелі Уладзімір Караткевіч, Антон Бялевіч, Пятрусь Макаль, Навум Гальпяровіч, Алесь Жыгуноў, Ірына Жарнасек. Спраўдзіліся словы, выказаныя ў пачатку XX стагоддзя на старонках «Нашай Нівы»: «Памяць Ігната Буйніцкага будзе святой для ўсіх».

Усё гэта добра. Каб не лыжка дзэгцю ў той самай бочцы...

У руіны ператварыўся недабудаваны музей ў старажытных Празароках, вядомых з XVI стагоддзя як уладанне Кунцэвіча, Туковіча, Храпавіцкага. Музейная экспазіцыя Ігната Буйніцкага больш за 30 гадоў месціцца ў невялікім памяшканні мясцовай школы. Моцна змяніўся відарыс беларускага мястэчка: пазносілі забудовы XIX стагоддзя, якія ўяўляюць гістарычную і культурную каштоўнасць, працягваецца знос старасвецкіх дамоў на Цэнтральнай і Полацкай вуліцах, каб на іх месцы паставіць шэраговыя. Тут сталася толькі восем дамоў, якім як меней па сто гадоў і якія яшчэ можна ўратаваць ад знішчэння.

Таму сёння мы не толькі павінныя аддаць Ігнату Буйніцкаму традыцыйную даніну павагі, адзначыўшы чарговы юбілей, але і зберагчы тое, што яшчэ магчыма.

Наш кар.

Фота

Наталі КУПРЭВІЧ

І. Буйніцкі (скульптар І. Місько, 1976 г.)

Царкоўнае краязнаўства

Кніга пра храмы Маладзечаншчыны

Сёлета ў ліпені ў Маладзечанскай рэгіянальнай друкарні пабачыла свет кніга «От земного к небесному», прысвечаная гісторыі 26-і праваслаўных храмаў на тэрыторыі раёна. Гэта вынік вялікай працы Любові Іванаўны Карповіч, краязнаўцы, былой супрацоўніцы «Маладзечанскай газеты». Яна таксама з'яўляецца аўтарам кнігі «Да-

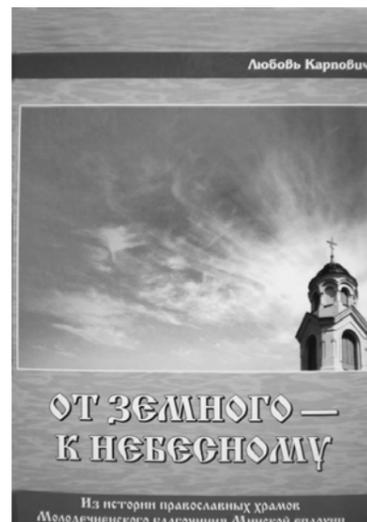
рога даўжынёй у 100 год» і многіх артыкулаў гісторыка-дакументальнай хронікі «Памяць. Маладзечна. Маладзечанскі раён».

Амаль на 140 старонках кнігі Л.І. Карповіч распавядае аб храмах Маладзечаншчыны, якія ацалелі ў часы ганенняў на рэлігію, у ваенных ліхалеццях, аб закрытых і зруйнаваных, а таксама – пра пабу-

давання зусім нядаўна. На старонках кнігі можна знайсці шмат краязнаўчага матэрыялу: гісторыя населеных пунктаў, колькасці іх жыхароў у былыя часы і цяпер, хто заснаваў паселішча і валодаў імі ў мінулым. Матэрыял для кнігі быў падрыхтаваны з дабра-славення Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі Філа-

рэта. Прадмову напісаў га-лоўны рэдактар «Маладзечанскай газеты» Аляксандр Лазоўскі. У канцы кнігі змешчаны дадаткі «Аб чым пісалі Літоўскія епархіяльныя ведамасці». Старонкі цікавага выдання аздобленыя шматлікімі каляровымі фотаздымкамі. Выйшла кніга ў цвёрдай вокладцы, невялікім накладам – усяго 400 асобнікаў, разлічаная на шматлікіх краязнаўцаў і ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй краіны. Неўзабаве ў Маладзечне адбудзецца прэзентацыя гэтага цікавага даследавання.

Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

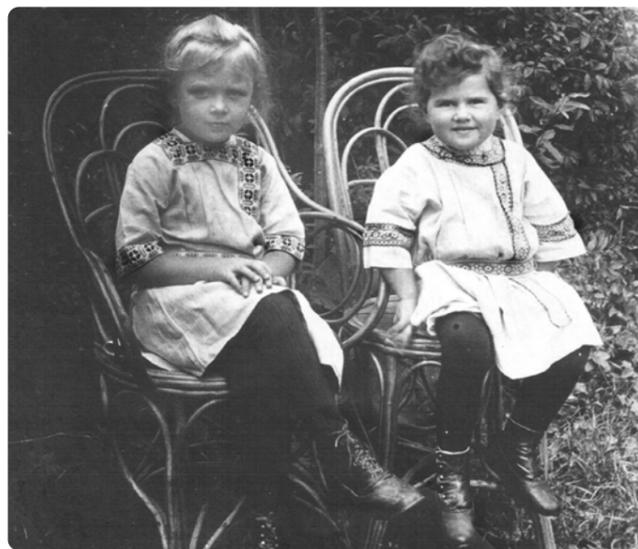
«І толькі надпіс «Вераніка»»

Шмат дзявочых імёнаў на-заўсёды ўвайшлі ў скарбніцу беларускай літаратуры. Узга-даем, да прыкладу, Паўлінку з аднайменнай п'есы Янкі Купа-лы, Алесю з лірычнага верша Аркадзя Куляшова, альбо Ган-ну, галоўную гераіню рамана Івана Мележа «Людзі на ба-лоце».

Ёсць свае, знакавыя імёны і ў творчасці аднаго з самых ма-ладых геніяў беларускай паэзіі – Максіма Багдановіча. У першую чаргу прыгадаем імя Вераніка. Надзвычай папулярным яно стала дзякуючы аднайменнай песні ў выкананні легендарных Уладзіміра Му-лявіна і ансамбля «Песняры». Му-зыку напісаў вядомы беларускі кам-пазітар Ігар Лучанок. «Вераніка» – так называецца паэма М. Багданові-ча. Але не радкі з паэмы сталі пес-няй, а верш, які з'яўляецца эпі-логам да гэтага паэтычнага апа-вядання:

Ізноў пабачыў я слябі, / Дзе леты першыя прайшлі: / Там сцены мохам параслі, / Вясёлкай адлівалі шыбы. / Усё ў пылу. І стала мне / Так сумна, сумна ў цішыне. / Я ў сад пайшоў... Усё глуха, дзіка, / Усё травой зарасло. / Няма таго, што ранш было, / І толькі надпіс «Вераніка», / На ліпе ўрэзаны ў кары, / Казаў вачам аб тэй пары.

Паэма «Вераніка» ўпершыню была надрукаваная ў «Вянку», адзі-ным прыжыццёвым зборніку вершаў Максіма Багдановіча ў 1913 годзе. Эпілог да яе ў кнізе не надрукавалі.

Вераніка (справа) з сяброўкай

Як свярджваюць даследчыкі творчасці паэта, гэта адбылося з тае прычыны, што дасланы ён быў са спазненнем. У лісце паэта ў рэдакцыю газеты «Наша Ніва» ад 2 сакавіка 1913 года ёсць та-кія радкі: «Сягоння ранкам надаслаў Вам колькі вершаў, з якіх да зборніка прызначаю толькі эпілог «Ве-ранікі»». Але гэтыя планы Максіма Багдановіча не ажыццявіліся, і, на-огул, на працягу дзесяцігоддзяў твор-жыў сваім самастойным жыццём.

Упершыню ён быў надрукаваны ў газеце «Наша Ніва» № 20, 16 мая 1913 года. У першым поўным зборы твораў М. Багдановіча (1927–1928) размеш-чаныя ў I раздзеле «Арыгінальныя вершы (1908–1917)». Пажаданні Максіма, выказаныя ў лісце ў рэдак-цыю «Нашай Нівы» больш, чым 50 га-доў таму, улічылі даследчыкі, якія рыхтавалі збор твораў пісьменніка

1968 года – верш «Ізноў пабачыў я сля-бібы...» стаў эпілогам паэмы «Ве-раніка».

А яны засталіся ў нашай памяці побач – Максім і Вераніка. Гэтыя імёны паўстаюць побач у шматлікіх вершах-прысвячэннях сучасных беларускіх паэтаў, Максім і Вераніка гля-дзяць на нас са шматлікіх беларускіх палотнаў.

І нямногія ведаюць, што паэма названая па імені маленькай дзяўчынкі – Веранікі Залатаро-вай – пляменніцы Дзіядора Дзяволь-скага, аднаго з лепшых гімназічных сяброў Максіма. Вось што расказвае ў сваіх успамінах Дзіядор: «У 1910 го-дзе з'явілася ў нашай сям'і маленькая чароўная істота, нашая першая пля-менніца – Вераніка. Для Максіма яна адразу ж стала не менш блізкай, чым для нас усіх». У паэме Вераніка – сімвал чыстага кахання, высокага па-чуцця. А калі паглядзець на старыя фотаздымкі, якія цяпер захоўваюцца ў фондах Літаратурнага музея Максі-ма Багдановіча, можна ўбачыць, што Верані-ка – двухгадовая дзяў-чынка-прыгажуня, якая ўзяла ў свае ма-ленькія далоні сэрца вялікага паэта. Дзіядор успамінае, што Максім вельмі любіў размаў-ляць з ёю, пісаў для яе вершы. На жаль, не за-хаваўся верш, напісаны для Веранікі ў стылі «галантнага кавалера» XVII стагоддзя. Адной-чы Максім прынёс вя-лікі заалагічны атлас. Як мне думаецца, у гэ-тай кнізе сярод іншых выяваў звяроў і пту-шак, якіх так любіла разглядаць Вераніка, быў і малюнак гагі (птушка з роду марскіх нуркоў, якая жыве на ўзбярэжжы паўночнай часткі Еўразіі і Амерыкі).

Калі паспрабаваць вы-мавіць гэтае слова, адчуваеш, што гу-чыць яно вельмі звонка. Як вядома, лексікон двухгадовых дзяцей яшчэ не-багаты, на маю думку, гэтае слова вельмі лёгка ўвайшло ў мову дзяў-чынкі, бо чым яшчэ растлумачыць той факт, што менавіта гэтая птушка з'я-вілася ў вершы, напісаным Максімам спецыяльна для Веранікі («Слушай, Рона, эту сказочку про «гагу»...»). Гэты верш не з'яўляецца ўзорам вер-шаскладання. Але якія глыбокія, ня-бачныя на першы погляд, пласты рас-крываюцца ў ім. Гэта і пачуцці Максі-ма – цеплыня, пяшчота ў адносінах да дзяцей, жаданне пісаць для іх вершы, расказаць казкі. Гэта ўзаемаадносі-ны паміж людзьмі, трэба звярнуць ува-гу на звароты да яе – Рона, Роначка (вытворнае ад імя Вераніка). Яшчэ

адна асаблівасць – птушка-маці і птушка-дзіцятка, на іх прыкладзе паказваюцца ўзаемаадносіны лю-дзеяў на ўзроўні маці – дзіця.

А яшчэ верш адсылае нас да стар-ой выхаваўчай традыцыі – абавяз-кова «крышку напужаць» дзіця пер-ад сном, каб яно замаўчала, легла ціхенька пад коўдру і заснула. Але спадземся, што Вераніччы было зусім нястрашна, бо побач такі на-дзейны абаронца, як Максім (Ма-хім – так яно яе называла).

Верш гэты быў напісаны пасля таго, як бабуля Веранікі паскардзі-лася, што гэтую гарэзу ўвечары не-льга пакласці спаць, а ранкам, на-адварот, яна ўзлятае першай. Вядо-ма, што дзяўчынку даглядала і вы-хоўвала бабуля – Аляксандра Юль-янаўна Дзявольская, бо бацькі дзяў-чынкі ў гэты час былі студэнтамі, ву-чыліся. Пра маці Веранікі, Аляк-сандру Дзмітрыеўну, вядома не так многа, а вось бацька яе Давыд Аляк-сеевіч Залатароў, студэнт Санкт-Пе-цябургскага ўніверсітэта, у буду-чым – вядомы вучоны-антраполог, краязнаўца.

Як склаўся далейшы лёс Ве-ранікі, яе сям'і, нам вядо-ма з успамінаў стрыечнай ся-стры – Ніны Сяргееўны Дзяволь-скай. Лёс Веранікі, на жаль, не вельмі шчаслівы. Яна вырасла, выйшла замуж, але ўжо праз месяц шлюб распаўся. Вераніка паехала ў Мурманск, дзе пазнаёмілася з баць-кам будучага дзіцяці. Нарadzіўся сын Шурык, названы так, верагод-на, у гонар бабулі Веранікі, Аляк-сандры Юльянаўны, і матулі яе, Аляксандры Дзмітрыеўны. З пачат-кам Вялікай Айчыннай вайны маці з сынам выязджаюць з Мурманска, лічачы, што гэты буйны партовы горад будучы бамбіць у першую чар-гу. Яны вярнуліся ў Ленінград. Ве-раніка Давыдаўна прымала ўдзел у абароне горада ад нямецка-фа-шысцкіх захопнікаў, разам з ін-шымі жыхарамі выходзіла на дахі дамоў для тушэння запальных бом-баў, якія не шкадуючы скідвалі фа-шысцкія самалёты на горад, узяты ў блакаднае кальцо. Пад час адной з бамбёжак яна загінула.

Усё гэта напісала ў сваім лісце Ніна Сяргееўна Дзявольская 17 ліс-тапада 1998 года. Гэты ліст цяпер беражліва захоўваецца ў фондах Літаратурнага музея Максіма Баг-дановіча. А асаблівую каштоўнасць, вядома, уяўляюць фотаздымкі, з якіх паглядае на нас Яе Вялікасць Гісторыя, трымаючы за ручку ма-ленькую прыгажуню Вераніку.

Ірына МЫШКАВЕЦ
(Паводле зборніка «Я хацеў бы сустрэцца з Вамі...») / Фотаздымак з фонду Літаратурнага музея Максіма Багдановіча

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)

У адрозненне ад ранейшага торгу, тэрыторыя якога фармавалася стыхайна, на новым месцы плошча была спланаваная з улікам тагачасных горадабудаўнічых ідэяў. У плане яна атрымала выгляд выцягнутага чатырохкутніка. Сярэдзіну займалі драўляныя гандлёвыя рады, кожны з якіх складаўся з асобных крамаў і называўся ў адпаведнасці з таварам: суконны, жалезны і г.д. Тут жа былі і ларкі рамеснікаў. Па перыметры плошчы размяшчаліся дамы рамеснікаў і гандляроў з майстэрнямі і крамамі. З-за таго, што прылеглыя да плошчы жыллыя кварталы былі месцам выгадным, то і кошт пляцаў палізу яе быў даражэйшы. Напрыклад, паводле «Уставы на валокі» 1557 года з кожнага прута, які складаў 23,7 м², уладальнікі рыначных пляцовак плацілі 7,5 пенязя; той, хто меў пляцоўкі на іншых гарадскіх вуліцах, плаціў 5 пенязяў, а кошт прута пляцоўкі ў прадмесці каштаваў усяго 1 пенязь.

Забудова плошчы з часам мянялася. Прычыны былі розныя, у тым ліку пажары. Напрыклад, 29 кастрычніка 1699 года, як паведамляюць крыніцы, у час пажару згарэлі на плошчы «усе крамы і шпіхлеры».

Адзначым, што акрамя галоўнай гандлёвай (Старамескай) плошчы ў XVII–XVIII стагоддзях меліся невялікія гандлёвыя плошчы ў Новым месцы (Зарэччы) і на прадмесці Востраў, з другой паловы XIX стагоддзя гандаль вёўся і на Лютэранскай плошчы. Аднак вернемся на галоўную.

З Верхняга замка на плошчу быў выхад праз 4-ярусную браму і па перакінутым над Бычком пад'ёмным мосце. З паўночнага боку плошчы адходзіла вуліца Капыльская, яна даходзіла да Капыльскай брамы. Паралельна ёй з супрацьлеглага боку ішла вуліца Саксонская, якая вяла да Лютэранскай плошчы, а далей працягвалася як Прозараўская. Побач з Саксонскай пачыналася вуліца Віленская, што ішла ўздоўж берага Случы, даходзіла да Віленскай брамы, а далей дарога ўжо мела назву вуліцы Трайчанскай, бо перасякала прадмесце Трайчаны і вяла ў бок Нясвіжа, Мінска, Вільні. На пачатку Віленскай знаходзілася аптэка, побач стаяла ратуша. Паміж Віленскай і Вялікім

«Княгіня град каля града залажыла...»

Помнік Сафіі Слуцкай

План Слуцка (канец XVIII ст.)

мостам мясцілася аўстэрыя (карчма і гасцінны дом разам), далей, па Віленскай, стаялі будынкі Спаса-Праабражэнскага манастыра. Ад перакінутага праз Случ Вялікага моста, што злучаў Стары горад з Новым і на якім, дарэчы, таксама меліся крамы, на плошчу вяла невялікая па працягласці вуліца. Яе фрагмент у 1999 годзе раскрыў археолаг Лявон Калядзінскі пры даследаванні пляцоўкі, што адводзілася для помніка Святой Сафіі Слуцкай. Вуліца мела наскі з бяргавяў, пакладзеных упоперак на лагі. Пад маставой знайшлі зроблены з бяргавяў жолаб, ён праходзіў уздоўж вуліцы па яе сярэдзіне і прызначаўся для збору і адводу з дарогі вады ў бок ракі. Падобным чынам, хутчэй за ўсё, масціліся іншыя вуліцы і плошчы.

З 1653 года, у адпаведнасці з магдэбургскім правам, горад атрымаў прывілей – 2 дні на тыдзень (субота і панядзелак) таргі і 2 кірмашы ў год – адзін за два тыдні да Вялікага посту, другі на свята прарока Ільі. З 1782

года дадаўся яшчэ адзін кірмаш на чатыры тыдні – з 1 ліпеня.

У 1-й палове XIX стагоддзя рынак уяўляў з сябе вялікі чатырохкутнік, уздоўж падзелены на дзве роўныя часткі шэрагам драўляных крамаў. Яго тэрыторыя, як і прылеглыя вуліцы Віленская і Капыльская, былі брукаваныя. Плошча некалькі разоў мяняла свае прапорцыі ў бок павелічэння, звычайна пасля гарадскіх пажараў. Аднак карэнным чынам выгляд яе змяніўся з 30-40-х гадоў XIX стагоддзя, калі па тэрыторыі Старога горада прайшла новая дарога, якая атрымала назву вуліца Шасэйная. Гандлёвая плошча перамясцілася крыху на поўнач, у месца перасячэння Шасэйнай з вуліцай Капыльскай. Драўляныя будынкі ўзводзіць у цэнтры горада з гэтага часу забаранялася. Па перыметры і баках бліжэйшых да плошчы вуліцаў паўставалі адна- і двухпавярховыя мураваныя дамы, у якіх размяшчаліся магазіны і крамы. А саму тэрыторыю, як і раней, занялі гандлёвыя рады. Да канца XIX стагоддзя іх аснову складалі прылаўкі – невялікага памеру адкрытыя драўляныя пабудовы з чатырохскільнымі дахамі. З пачатку XX стагоддзя прылаўкі пачалі замяняць рады пастаўленых шчыльна адзін да аднаго невялікіх ларкоў, накрытых двухскільнымі дахамі. Менавіта такой мы бачым плошчу на здымку 1915 года.

З другой паловы XIX стагоддзя таргі адбываліся ў сараду, пятніцу і нядзелю. А кірмашы праводзіліся чатыры разы на год: на Святога Мікалая, на Тройцу, на дзевяты тыдзень пасля Вялікадня, на Святых Пятра і Паўла. На пачатку XX стагоддзя кірмашоў было ўжо пяць: адзін увесну і чатыры ўлетку. Таргі адбываліся, як і раней,

самыя вялікія кожны тыдзень у нядзелю.

У сярэдзіне 1930-х гадоў для гандлю адвялі месца на заходняй ускраіне горада, а Цэнтральную плошчу добраўпарадкавалі. На ёй у 1937 годзе па праекце архітэктара М. Саліна ўзвялі двухпавярховы Дом Саветаў, у архітэктурцы якога былі выкарыстаныя традыцыйныя класіцызму.

Фронтам будынак паставілі да вуліцы (яна ўжо мела назву Пралетарскай) у пэўнай адлегласці ад яе. А па цэнтральнай восі паміж імі ў 1939 годзе з'явіўся помнік У.І. Леніну скульптара Андрэя Бем-

Герб Слуцка

беля. На плошчы ўсталявалі гадзіннік, насупраць, праз дарогу, разбілі сквер.

Пад час Вялікай Айчыннай вайны ў адміністрацыйным будынку знаходзілася рэзідэнцыя слуцкага акруговага камісара, гарадская ўправа, іншыя акупацыйныя установы. Пры вызваленні горада ад акупантаў Дом Саветаў значна пацярпеў і быў адноўлены ў 1948 годзе.

У пасляваенныя гады забудова Цэнтральнай плошчы атрымала адзінае стыльвае рашэнне. На рагу вуліцаў Пралетарскай і двух рукавоў Капыльскай у 1950-я гады

замест дарэвалюцыйных з'явіліся два трохпавярховыя мураваныя Г-падобныя ў плане жыллыя дамы. Пастаўленыя сіметрычна, яны фланкіруюць плошчу з бакоў, ствараюць ўраўнаважаную архітэктурную кампазіцыю. У 1957 годзе насупраць Дома Саветаў па тыповым праекце быў узведзены двухпавярховы мураваны корпус гаркама партыі (цяпер гарадскі Цэнтр дзіцячай творчасці). Яму, як і іншым будынкам на плошчы, уласцівыя рысы класіцызму.

У 1986 годзе па праекце архітэктара І. Васілевіча замест старога Дома Саветаў узведзены новы сяміпавярховы адміністрацыйны будынак, які стаў адной з архітэктурных дамінантаў цэнтры горада. Памеры плошчы павялічыліся, на ёй з'явіліся клумбы з кветкамі, фантаны. У агульны сілуэт забудовы плошчы цяпер уключыліся размешчаныя непадалёк будынкі былога дзіцячага садка № 3 (цяпер Галерэя мастацтваў), магазіна «Вясна», Дома культуры, Дома сувязі, магазіна «Дзіцячы свет». Узведзеныя ў розныя часы і маючы рознастыльвае рашэнне, яны разам прыносяць пачуццё стрататасці і незгарманаванасці краявіду. Гэтую праблему трэба будзе вырашаць наступным архітэктарам.

Апошнія змены Цэнтральная плошча спазнала ў 2005 годзе пад час падрыхтоўкі да Рэспубліканскага свята «Дажынкi»: яе палкам замасцілі трактарнай пліткай, помнік Леніну перанеслі на супрацьлеглы бок вуліцы Леніна (былой Пралетарскай) да Дома дзіцячай творчасці, замест фантанаў зробленыя новыя клумбы.

Раней на плошчы адбываліся, як правіла, афіцыйныя мерапрыемствы, дэманстрацыі працоўных на 1 Мая і 7 лістапада. Цяпер гэта месца, дзе ўсталяваецца агульнагарадская навагодняя елка, праводзяцца забаўляльныя мерапрыемствы, канцэрты і іншае. Тут можна адпачыць, для чаго зробленыя лавачкі побач з клумбамі, па вечарах збіраецца моладзь.

У наш час з небыцця пакрысе вяртаюцца імёны многіх нашых гістарычных дзеячаў, адным з якіх з'яўляецца імя слуцкай князіні Анастасіі. Дарэчы, раней пра сваю слаўную князіню жыхары Случчыны помнілі. Яе разам з князем Сімяонам, хаця афіцыйна царквой кананізаваныя яны не былі, шанавалі як нябесных апекуноў краю. На сцяне Тройцкага манастырскага сабора, непадалёк ад алтара, да пачатку XX стагоддзя віселі зробленыя ў ікананіснай манеры амаль у поўны рост іх партрэтныя выявы. Несумненна, што прыйдзе час, калі і ў сучасным Слуцку паспрабуймаў ўшануюць сваю слаўную гераіню. І лепшага месца для помніка альбо мемарыяльнага знака ёй, акрамя Цэнтральнай плошчы, не знайсці, тым больш, калі ўлічыць, што ад заснаваных пры князіні Анастасіі Апелькавіч аб'ектаў у горадзе толькі і захавалася гэтая плошча.

Ігар ЦІТКОЎСКІ,
г. Слуцк

Варварынская царква канца XVIII ст. (малюнак аўтара)

Папулярызатар беларускай культуры

Пра жыццё і творчасць знакамітага беларускага песняра я даведаўся з кнігі Яўгена Мазалькова «Янка Купала. Жыць і творчасць», што выйшла на рускай мове ў выдавецтве «Советский писатель» у 1949 годзе. Набыў яе, помніцца, гадоў трыццаць таму, калі быў у Маскве ў «Книжной лавке писателей», што на Кузнецкім мосце. З тых часоў кніга знаходзіцца ў маёй бібліятэцы сярод так званых рарытэтных выданняў. Скажу без перабольшвання, гэтая кніга – лепшая на рускай мове, якую мне даводзілася чытаць пра Янку Купалу. Невыпадкова ўжо ў наступным, 1950 годзе, Я. Мазалькоў быў узнагароджаны за яе Дзяржаўнай прэміяй СССР. Кніга вытрымала 5 выданняў на рускай мове, яна перакладзеная на ўкраінскую, беларускую, латышскую, чэшскую і іншыя мовы.

У гэтай кнізе яскрава выявіліся лепшыя рысы Мазалькова-даследчыка: добрае веданне беларускай літаратуры, мовы, шырокі погляд на мастацкія з’явы і факты, уменне выказвацца назіральна, прадметна, падаваць свой смутак у зразумелай даступнай форме. У Яўгена Сямёнавіча ўсё атрымалася дзякуючы таму, што ён, добра валодаючы матэрыялам, гаворыць толькі пра самае галоўнае і характэрнае. Багацце жыццёвых і мастацкіх фактаў пра Янку Купалу трымаецца ў яго, так бы мовіць, на «трох кітах» даследчыцкай думкі: сацыяльная і эстэтычная

гісторыі творчасці паэта, яго мастацкая індывідуаль-

насць; роля і значэнне вялікага паэта ў развіцці і культуры народа. Але самае галоўнае, у Яўгена Мазалькова атрымалася дакладна перадаць унутраны свет Янкі Купалы і тое асяроддзе, дзе ўзгадаваўся яго герой. А для гэтага аўтару самому трэба добра ведаць Беларусь і яе народ. І тут Яўгену Сямёнавічу вельмі пашанцавала.

Нарадзіўся ён 30 верасня 1909 года ў Крычаве Магілёўскай губерні ў сям’і вясковага настаўніка. Тут прайшлі яго дзіцячы і юнацкія гады, пакуль ён пасля заканчэння дзевяцігодкі не пайшоў «у вялікі свет». Пятнаццацігадовы падлетак прыязджае ў Маскву. Тут працуе на фабрыцы, заканчвае 1-ы Маскоўскі ўніверсітэт і акупаецца ў літаратурнае жыццё. Яго жарсцю стала паэзія. З першым вершам ён выступіў у 1924 годзе і аддаў паэзіі некалькі гадоў. Але час дапамоў яму больш дакладна вызначыць сферу дзейнасці ў літаратуры. Пасля доўгага перапынку ў працы з-за цяжкай хваробы Яўген Сямёнавіч вяртаецца да творчай дзей-

насці, але ўжо як перакладчык і крытык.

Пад час Вялікай Айчыннай вайны Я.С. Мазалькоў – рэдактар часопіса «Беларусь» на рускай мове. Любоў да матчынай мовы і літаратуры, на ёй створанай, вяртаецца з новай сілай і ператвараецца ў прафесійную мэту. Я. Мазалькоў перакладае на рускую мову шматлікія творы беларускіх пісьменнікаў, рэдагуе пераклады, піша да іх прадмовы, публікуе артыкулы і рэцэнзіі. Пад яго рэдакцыяй і з яго ўступнымі артыкуламі выйшлі першыя на рускай мове зборы

твораў Якуба Коласа, шмат кніг Янкі Купалы, зборнікі Максіма Багдановіча, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова і іншых. За апошнія гады яго перакладчыцкая дзейнасць адзначаная такімі буйнымі працамі, як трылогія Якуба Коласа «На росстанях» і рамана Міхася Лынькова «Векапомныя дні».

З 1948 па 1969 гады Яўген Сямёнавіч – старшыня камісіі, а затым савета па беларускай літаратуры пры праўленні Саюза пісьменнікаў СССР. У 1968 годзе за заслугі ў галіне мастацкага перакладу твораў беларускіх пісьменнікаў на рускую мову і за вялікую працу па прапагандзе беларускай савецкай літаратуры Я.С. Мазалькоў было прысвоена ганаровае званне «Заслужаны дзеяч культуры БССР».

Шкада толькі, што імя нашага знакамітага суайчынніка Яўгена Сямёнавіча Мазалькова – літаратуразнаўца і крытыка, таленавітага перакладчыка і актыўнага ўдзельніка літаратурнага жыцця, аднаго з арганізатараў шматлікіх справаў, звязаных з папулярызатарскай творчасці беларускіх пісьменнікаў сярод рускіх чытачоў, – не адзначана ні ў адным даведніку пісьменнікаў нашай краіны. Ці справядліва гэта?

Вячаслаў АФАНАСЬЕУ,
г. Мінск

Грамадскі і камсамольскі дзеяч Капыльшчыны Віктар Паўлавіч Сергіеня, а таксама аграном Сцяпан Паўлавіч Сергіеня ганарыліся сваім стрыечным братам – Героем Савецкага Саюза Арсенціем Аляксеевічам Нячаевым і шмат цікавага маглі расказаць пра свайго знакамітага земляка.

Нарадзіўся будучы герой 10 снежня 1910 года ў вёсцы Блеўчыцы. У метрыках ён запісаны як Арсенцій Нячай, але пазней, ужо франтавы пісар, запісаў яго прозвішча Нячаеў, і Арсенцій не стаў папраўляць. Бацька яго быў добрым цесляром, навучыў Арсенція гэтай справе, а яшчэ – як сеяць хлеб і даглядаць пчолаў.

Давялося яму вучыцца ў Цімкавіцкай сямігодцы разам з вядомай асветніцай Зінаідай Іосіфаўнай Раманенка. З цеплынёй ён успамінаў дырэктара школы Шахлевіча, які для многіх вучняў стаў другім бацькам. Пасля заканчэння сямігодкі Нячаеў працуе на будаўніцтве сталічнага завода «Энергія». Тут даведаўся, што яго блізкіх рэпрэсавалі і выслалі ў Казахстан. Ён вельмі перажываў і хваляваўся, бо так званыя добразычліўцы дабраліся і да яго, але прызыў на вайсковую службу ў 1932 годзе выратаваў ад арышту. Нячаеў закончыў ваеннае артылерыйскае вучылішча.

Афіцэр-артылерыст вайну сустраў пад Ціхвінам. У баях гінулі тысячы нашых салдатаў. Фашысты

Герой-артылерыст

з самалётаў скідвалі бомбы на батарэю Нячаева. Уцалела адна гармата і некалькі артылерыстаў, якія трымаліся па-геройску. Подступы да вышыні былі ўсеяныя трупамі гітлераўцаў. Абарвалася тэлефонная сувязь з палком, але сувязісты змаглі наладзіць яе. У тэлефоннай трубцы Нячаеў пачуў загад: «Знішчыць гармату і адысці да сваіх». Сціснулася сэрца лейтэнанта, бо шкада гаўбіцу. Яна ж падбіла пяць танкаў, а колькі варожых салдатаў знішчыла. «З артылерыстам Пятроўскім будзем стаяць на смерць, а астатнім – падабраць параненых і адысці ў лес», – скамандаваў Нячаеў.

Гармата падбівае аднаго «тыгра» з чорнымі крыжамі, затым другога. Заканчваюцца снарады, і вось ужо фрыцы крычаць: «Рус, здавайся!» Раптам раздаецца дружнае «ўра!» Дапамога прыйшла своєчасова. Радаваўся наш зямляк, калі пагналі гітлераўцаў з Ціхвіна. А затым удзельнічаў у прарыве блакады Ленінграда, вызваляў Тарту, Рыгу, браў Данцыг, фарсіраваў Одэр, чатыры разы быў паранены.

Да ішоў да Берліна. І тут нешта падобнае паўтарылася, як пад Ціхвінам. У час масіраваных атак гітлераўцы фаўст-патронамі пашкодзілі гармату. За ўца-

лелай гаўбіцай засталіся два байцы. Капітан Нячаеў з наводчыкам адбілі новую атаку, але вораг адкрыў моцны агонь па смельчаках. Разарваўся побач снарад – і Нячаева цяжка кантузіла, адкінула ў бок. З цяжкасцю наш зямляк змог падняцца і зарадзіць гармату, каля якой ляжаў забіты наводчык. Немцы ўжо баяліся ісці ў атаку, а таму з гарышча дома пачалі страляць з кулямёта. Капітан трапна паслаў снарад, які разнёс дах з кулямётам. І раптам Арсенцій Аляксеевіч страціў прытомнасць. Ачомаўся ў шпіталі толькі ў дзень Перамогі. На вуліцах крычалі «ўра!», грывелі салютныя стрэлы.

Аднойчы, калі ён працаваў ужо ў Лысьве Пермскай вобласці загадчыкам аддзела райвыканкама, заўважыў на стале газету «Красная звезда». На першай старонцы сярод прозвішчаў Герояў Савецкага Саюза знайшоў і сваё. А праз некалькі дзён яго выклікалі ў Маскву і ўручылі залатую Зорку Героя і ордэн Леніна.

Да выхаду на пенсію Арсенцій Аляксеевіч працаваў сакратаром гаркама партыі і намеснікам старшыні гарвыканкама. Як успамінаў С.П. Сергіеня, герой-зямляк не забываў родныя Блеўчыцы. У час прыезду ў яго доме, а так-

сама ў доме стрыечнай сястры Любові Варвашэні, збіраліся аднавяскоўцы, любілі пагаварыць з ім, успомніць сяброў юнацтва. Не забываў герой і Мінск – горад свайго юнацтва, адкуль яго прызвалі ў Чырвоную Армію. Заўсёды прыходзіў на плошчу Перамогі і спыняўся з непакрытай галавою каля Вечнага агню.

А цяпер нашая моладзь і ветэраны прыходзяць на алею герояў у Капылі і кланяюцца тым, хто прынёс нам Перамогу. Пачэснае месца ў галерэі займае партрэт Арсенція Аляксеевіча Нячаева.

Іван ІГНАТЧЫК, г. Капыль

Спасціжэнне

Жыццё прыбалтыйскіх суседзяў

Гэта даўнія згадкі, але вельмі памятныя. У які б куток неабсяжных прастораў СССР мы ні прыязджалі – усюды адчувалі сябе на сваёй Радзіме, з радасцю, а не з зайздасцю, успрымалі славу тасці савецкіх суайчыннікаў. Тое ж – у Прыбалтыцы. Упершыню я пабывала там падлеткам у пачатку 1960-х. Тады былі папулярныя пазездкі аўтобусам, які наймалая тая ці іншая арганізацыя для падарожжа. Экскурсанта плацілі за гэта мала або зусім нічога – у знак падзякі ад дзяржавы за працоўныя і грамадскія дасягненні калектываў.

Наш аўтобус ехаў ад горада да горада ўначы, а раніцай пачыналіся экскурсіі. Начныя пераезды таксама дапаўняліся ўражаннямі: я з цікавасцю назірала, як выглядаюць незнаёмыя мясціны пад летнім зорным небам і ў святле ліхтароў. Адзначу, што чым далей на захад ад цэнтра Беларусі, тым больш востраканцовымі і высокімі становяцца дахі будынкаў, асабліва ўласных – уплыў готыкі. Мы даехалі да Рыгі і па дарозе наведвалі некалькі гарадоў.

У той час падарожжы былі такія масавыя, што паломніцкія месцы не маглі забяспечыць усіх гасцініцамі, таму навацаваць даводзілася і ў намётавых халодных «гарадках». У Рызе для прыпынку на пару дзён нам прапанавалі школьную спартыўную залу, дзе можна было спаць на матых. Цяпер гэта, магчыма, палічылі б за абраз, але тады людзі, большасць з якіх перажылі вайну, не шукалі ўтульнасці ў падарожжах і гэтак жа выхоўвалі малодшых.

Латвійская сталіца сустрэла нас звычайным надвор'ем: некалькі разоў на дзень ішоў дождж і змяняўся яркім сонцам. Агляд Рыгі рабілі самастойна: хтосьці адразу пайшоў па культурных мясцінах, а хтосьці здаволіўся знаёмствам з архітэктурай, адпачынкам у скверах і парках, заходам у крамы. Вуліцы поўніліся людзьмі, паўсюдна чулася латышская мова, і за кароткі час я азнаёмілася з мясцовым акцэнтам, канчаткамі словаў, некаторымі выразамі з перакладам, што мне, школьніцы, было цікава. Дзе-нідзе на вуліцах быў арганізаваны дзяржаўны гандаль рознай рыбай, за якой выцягваліся невялікія чэргі. Старадаў-

нія кварталы тут перамяжоўваліся з сучаснымі вуліцамі, забудаванымі светлымі шматкватэрнымі дамамі. Блішчэлі шырокія вітрыны новых гастронамаў, універмагаў, рэстаранаў. Калі я падрасла, і мы на школьнай сцэне спявалі прыгожую песню «Ночью в узких уголках Риги // Слышу отзвук гулких столетий», я ганарылася тым, што бачыла тыя помнікі даўніны...

У рыжскай краме мне купілі падлеткавыя басаножкі «дарослага» фасону: востраносыя, модныя, з маленькімі дзірачкамі-кропкамі па ўсім «полі», з зашпількай ззаду. Наогул, тавары лёгкай прамысловасці адрозніваліся ад нашых і ў беларускі гандаль не паступалі. Зразумела, у падарожжы мы пакаштавалі стравы мясцовай кухні, дзе асабліва запомніўся кісель з агрэсту, які дома ніколі не варылі.

Пасля Рыгі мы заехалі ў Юрмалу, выкупіліся ў Рыжскім заліве. Памятаю, якая там халодная вада. Наведалі горад

Старая Рыга, Домскі сабор

самалец з латвійскага горада Ліепая. Адночы перад Новым годам я атрымала невялічкі падарунак ад яго – набор этыкетак ад запалкавых карабоў з яркімі малюнкамі русалак, Няптунаў, параходаў, рыб і нават вярблюджых караванаў. Гэта была прадукцыя мясцовай фабрыкі.

З жыццём суседніх рэспублік мы знаёміліся на

не выхоўвалася ў духу інтэрнацыяналізму і дружбы паміж народамі-суайчыннікамі.

Усталыя гады я не аднойчы наведвала Вільню з экскурсіямі, якія ўвесь савецкі час заставаліся даступнымі і масавымі, з сябрамі ці знаёмымі.

прадпрыемствы шылі моднае элегантнае адзенне. Гандаль прапаноўваў прыгожыя сучасныя тканіны. Маленькія майстэрні радалі ўпрыгожанні да гардэроба. У мяне захоўваецца адтуль ружовы пояс з замшы – такі цяжка адшукаць і ў цяперашнім развітым гандлі. Вялізную частку тавараў рэспубліка прадавала на сваёй тэрыторыі, і атрыманыя сродкі ад насельніцтва і шматлікіх турыстаў ішлі ў нацыянальны бюджэт.

Экскурсантам часцей за ўсё паказвалі старажытныя завулкі і помнікі, касцёлы, універсітэт Вільні. Яно і зразумела: дасягненні Літвы былі ў кожным кутку яе сталіцы, у адукаванасці, культуры, дабрабыце грамадзянаў, і самі, без дапамогі экскурсаводаў, кідаліся ў вочы. Паспяхова дзейнічалі прадпрыемствы, якія ў свой час узводзіліся з дапамогай іншых народаў СССР і дзе працавалі потым многія іх прадстаўнікі. Гэта пацвярджала і Выстаўка Народных Дасягненняў Літвы. Рэспубліка супрацоўнічала з рэгіёнамі СССР і ў іншых галінах дзейнасці.

У сярэдзіне 1980-х гадоў мы пачулі ад экскурсавода, што ў недалёкай будучыні тэрыторыю Вільні плануецца ператварыць ў цэнтр навукі, культуры, адукацыі, асноўныя ж прадпрыемствы вынесці за межы сталіцы. Не ведаю, ці паспелі яны здзейсніць гэтыя планы.

У свой час асабіста мяне вельмі здзівіла раптанне прыбалтыйскіх уладаў пра канчатковы выхад рэспублік з СССР. Што ж, эканамічная база для гэтага ўжо была створаная агульнымі намаганнямі савецкіх людзей. Калі ж да нас сталі даходзіць звесткі пра перамену поглядаў у пэўных прыбалтыйскіх колах, несправядлівых, пазбаўленых падзякі ацэнках савецкага мінулага, сацыялістычнага ладу, дасягненняў і дружбы савецкага народа – не было канца не толькі здзіўленню, але мяне ахапілі сорам і вялікі жах за чужыя памылкі ў разважаннях і справах.

Я даўно не была ў Літве, Латвіі і ніколі ў Эстоніі, якія два дзесяцігоддзі з невялікім таму былі таксама нашаю Радзімай. І так было лёгка нам дабірацца адно да аднаго, сябраваць, супрацоўнічаць. А як цяпер – ведаеце самі...

Святлана
РУСАКОВІЧ,
г. Мінск

Вела-рыкшы? Вела-прадаўцы?

Елгаву. У Шаўляі, на базары, некаторыя з задавальненнем набылі модныя швэдры шырокай вязкі з шырокім адваротам па шыі, аздобленыя арнамантам – вырабы мясцовых майстроў. У Панявежысе мы падняліся на высокую вежу, адкуль адкрылася панарама старога горада. Некалькі гадзінаў правялі ў Вільні. Наогул, пабачылі шмат цікавага.

Да гэтага падарожжа маё знаёмства з Прыбалтыкай ажыццяўлялася завочна. Вельмі папулярнай была перапіска паміж школьнікамі і моладдзю розных гарадоў і вёсак. Памятаю, мне, пяцінаерцы, дасылаў лісты кам-

ўроках, з прэсы, літаратуры, кіно. У мяне была кніжка пра латышскіх стралкоў, што змагаліся за рэвалюцыю. Праз шмат гадоў пасля школы я з вялікай увагаю паглядзела ў Маскве ў дывертысменце Вялікага тэатра оперы і балета выступленне знакамітага Марыса Ліепы.

Сярод насельніцтва БССР жылі літоўцы, латышы, эстонцы. Моладзь з Прыбалтыкі вучылася ў навучальных установах Беларусі, служыла ў Савецкай Арміі на нашай тэрыторыі. А ў прыбалтыйскіх рэспубліках жыло нямала беларусаў. Пасляваеннае пакален-

Паміж нашымі дзвюма сталіцамі хадзіў цягнік. Ён давозіў нас прыкладна за 3,5 гадзіны, добра абслугоўваўся: утульныя крэслы, у вагонах – літоўскія ласункі, прэса. У 1980-я гады, калі ў Мінску часам знікала згущанае малако, а ў выхадныя дні хутка разбіраліся тарты і каўбасы – у Вільні бляшанкі са згущонкай сустракалі нас ужо на вакзале, а тарты, каўбасы, сыры – у гастронамах. У сферы гандлю вабілі невялікія крамы, дзе можна было знайсці штосьці асаблівае. Падарожнік з удзячнасцю заходзіў у «Гарачае малако» і выпіваў кубак яго з пахкаю дамашняй булчаккай. Неяк у 1970-я гады я набыла ў маленькай «Галантарэі» за тэатральную сумачку з парчы на бліскучым ланцужку. У 1980-я, пастаяўшы ў невялікай чарзе да кніжнай крамы, купіла цудоўны каляровы альбом заходнееўрапейскага жывапісу эпохі Адраджэння. Нагадаю, што кнігі тады каштавалі танна, і ўласныя бібліятэкі меліся ў кватэрах інтэлігентаў, рабочых і калгаснікаў.

Што датычыцца дзіцячых тавараў, верхняга трыкатажу, бялізны, панчошных вырабаў – гэтага ў Вільні было столькі, што месцамі на прылаўках тавары ляжалі гарою. Прадаўцы выносілі іх у гандлёвую залу цэлымі карамамі. Многія вырабы мелі рысы нацыянальных традыцый – палоскі, клетка, арнамент, матывы мора. Літоўскія

Ад «КГ». Ці паспытаеце вы дзе-небудзь гарачага малака з булкаю ў Мінску сёння? Хіба ў рэстаране? Як было тады (40 гадоў таму), так і засталося: няма ні гарачага малака, ні булкі!

Кастрычнік

10 – Без-Карніловіч Міхаіл Восіпавіч (1796, Магілёўская губ. – 19.01.1862), гісторык, краязнавец і этнограф, вайсковы тапограф, статыстык – 215 гадоў з дня нараджэння.

13 – Шчакаціхін Мікола (Мікалай) **Мікалаевіч** (1896, Масква – 01.04.1940, Белебей Башкірская АССР), беларускі мастацтвазнавец, гісторык, нумізмат і тэарэтык мастацтва, педагог; адзін з заснавальнікаў бел. мастацтвазнаўства, стварыў пры Інбелкульце Камісію па гісторыі мастацтва; вывучаў старажытныя фрэскі, абразы, манументальнае дойлідства XI–XVIII ст., гравюры Ф. Скарыны, творчасць мастакоў В. Вашчанкі, М. Філіповіча, В. Волкава, А. Грубэ, І. Ахрэмчыка, У. Кудрэвіча – 115 гадоў з дня нараджэння.

14 – «Культура» (Мінск; 1991), штотыднёвая грамадска-асветніцкая газета, лаўрэат прэміі «За духоўнае адраджэнне» (1998) – 20 гадоў з часу выхаду першага нумара.

15 – Шлег Аляксандр (Аляксандр Карпавіч; 1936, Хойніцкі р-н – 1998), пісьменнік, публіцыст, кінадраматург, аўтар сцэнарыяў шэрага дакументальных фільмаў і радыёспектакляў, перакладчык з польскай, рускай і ўкраінскай моваў, лаўрэат трох рэспубліканскіх літаратурных конкурсаў – 75 гадоў з дня нараджэння.

17 – Станюта Аляксандр Аляксандравіч (1936, Мінск – 2011), крытык, літаратуразнаўца, пісьменнік, даследчык гісторыі рускай і беларускай літаратуры, аўтар навуковых працаў, мастацкай прозы і сцэнарыяў дакументальных фільмаў, педагог – 75 гадоў з дня нараджэння.

18 – Салагуб Аляксандр (Аляксей) **Феафілавіч** (псеўданімы Лявон Адраджэнец, Лявон Чачотка; 1906, в. Зарудзічы Вілейскага пав. Віленскай губ., цяпер – у Сморгонскім р-не – 17.5.1934, Мінск), паэт, публіцыст, літаратуразнавец, мемуарыст – 105 гадоў з дня нараджэння.

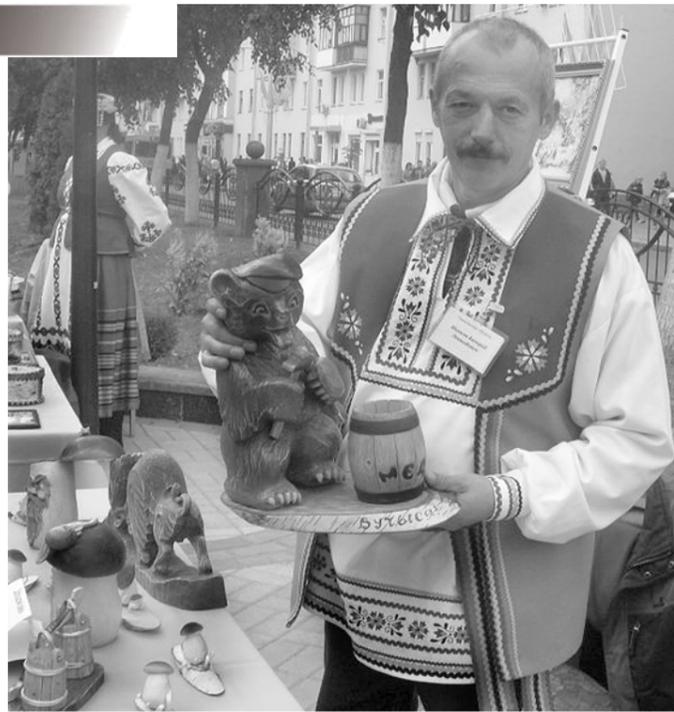
19 – Гарачы Эдуард Мікалаевіч (1936, Мінск), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

21 – Муравейка Іван Андрэевіч (1921, Любанскі р-н), паэт, які больш за ўсё праславіўся мілагучнымі вершамі для дзяцей, аўтар нарысаў, франтавых запісак, апяяданняў, заслужаны работнік культуры Беларусі, выдатнік друку СССР, лаўрэат рэспубліканскай літаратурнай прэміі «Залаты Купідон» (2006) і прэміі імя В. Віткі – 90 гадоў з дня нараджэння.

Прадаўжальнікі прадцыяў

Валерый Мінкоў, рэзчык па дрэве, жыве і працуе ў г.п. Церахоўка. Імя гэтага чалавека добра вядомае на роднай Гомельшчыне, бо неаднаразова ён браў удзел у розных выстаўках, дзе дэманстраваў свае цудоўныя вырабы. На гэты раз Валерый Леанідавіч вызначыўся ў Гомелі. У Дзень горада ён разам з іншымі майстрамі вобласці прапагандаваў цікавыя вырабы з дрэва. Гамельчане і госці горада былі ў захапленні ад выдатных рэчаў, якія зрабіў уласнымі рукамі ўмелец з Добрушскай зямлі.

Ганна МІКАЛАЕВА
На фота аўтара:
Валерый Мінкоў
і яго праца

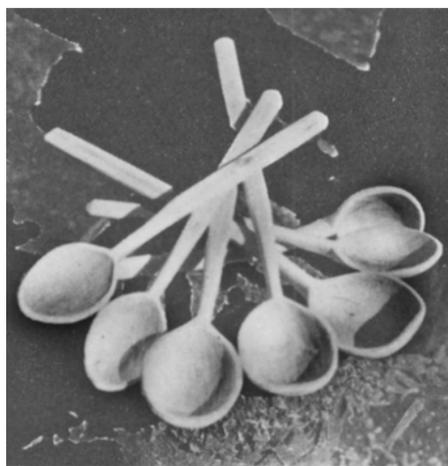

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

Л ЫЖВА – хадавое кругладоннае судна з дахам, вострым носам, тупой кармой і разгорнутымі бартамі. Даўжыня 21–60 м, шырыня 4–8 м. Будавалі лыжвы ў басейнах Дняпра і Прыпяці.

Л ЫЖКА – прадмет сталавага прыбора; бывае драўляная, металічная, касцяная; мае круглы ці авальны

Лыжкі

чарпачок і ручку-дзяржанне. На тэрыторыі Беларусі лыжкі вядомыя з ранняга сярэднявечча. Касцяныя, аздобленыя гравіраваным арнамантам у выглядзе пляценкі, сеткі, крыжыкаў, знойдзеныя пры раскопках

Лыжка (пач. XX ст.)

Пінска, Давыд-Гарадка, Турава, Полацка і ў інш. месцах.

У асяроддзі паноўных класаў бытавалі лыжкі з каляровых і каштоўных металаў, багата аздобленыя на дзяржаннях гравіраваннем, чарненнем, эмалямі і інш. У народным асяроддзі бытавалі драўляныя – з асіны, бярозы, грушы – простых формаў, зрэдку аздобленыя на дзяржаннях трохграннымі выемкамі, касымі рыскамі, аб'ёмнымі выявамі рыбных галоў і інш. Вялікую лыжку называлі апалонікам. Выраб лыжак нярэдка меў характар промыслу, якім займаліся майстры-лыжачнікі. У наш час у паўсядзённым побыце карыстаюцца металічнымі лыжкамі прамысловай вытворчасці. Вырабам драўляных лыжак сувенірнага і ўтылітарна-мастацкага прызначэння з разьбой, размалёўкай, выпальваннем займаюцца некаторыя народныя майстры, а так-

Апалонік

сама прадпрыемствы мастацкай прамысловасці.

Драўляныя (кляновыя) і металічныя (алюмініевыя) лыжкі выкарыстоўваюцца таксама ў народным музычным мастацтве некаторых рэгіёнаў Міншчыны. Беларусы ў адрозненне ад рускіх бяруць толькі дзве лыжкі, якія ў час ігры паварочваюць адна да адной выпуклым бокам. У інструментальных ансамблях лыжкі выконваюць ударна-рытмічную функцыю, дапаўняючы часам бубен. У музычную практыку беларусаў лыжкі ўвайшлі ў 1920-я гг., калі пашырыліся ансамблі і аркестры народных музычных інструментаў.

Л ЫКА – ліпавая або лазовая кара, з якой плялі лапці, вярэнькі, кошыкі, вілі вяроўкі – лычакі. Дралі яго ў маі-чэрвені. Скруткі лыка (матушкі) вешалі ў клеці або на гарышчы хаты. Нарыхтоўвалі таксама луццэ – тонкія жэрдкі з карой. Узімку лыка размоचвалі ў цёплай вадзе, каб яно было эластычным, а луццэ распарвалі ў печы, здымалі з яго лыка.